

บันทึกภาคสนาม : การสัมภาษณ์ครูโทโปน วิทยากรประจำศูนย์วัฒนธรรมมอญ
หมู่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี

Field note: the interview of Topone teacher, the lecturer of Mon Culture
Center at Wangka Village, Sangkhlaburi District, Kanchanaburi

รัชชานนท์ ยิ้มระยับ¹ วารินทร์ สุภาภรณ์² และนawat นักเสียง³

Ratchanon Yimrayub, Warin Supaporn and Nawarat Nugsiang

บทคัดย่อ

หมู่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เป็นหมู่บ้านที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมดนตรีอย่างมาก ดึงเห็นได้จากผู้คนในชุมชนให้ความนิยมและสนใจศิลปะการแสดงดนตรีชาติพันธุ์มอญของตัวเอง อีกทั้งยังรักษาจารีตประเพณีดั้งเดิมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่รุ่นบรรพชนอีกด้วย ลักษณะที่ชัดเจนของชนชาติพันธุ์มอญ หมู่บ้านวังกะ อีกประการหนึ่ง คือ ความเลื่อมใสในศาสนาพุทธ คนในชุมชนรักษาศีลห้าอย่างเคร่งครัด ไม่ปรากฏว่ามีการค้าขายสุราและยาสูบในชุมชน ในขณะที่เดียวกันก็มีความผลักดันการทำบุญตักบาตรถวายพระสงฆ์ในตอนเช้าให้เป็นจุดขายประจำหมู่บ้านสำหรับดึงดูดนักท่องเที่ยว ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาในพุทธศาสนาของคนหมู่บ้านวังกะได้เป็นอย่างดี และเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้เขียนเกิดความประทับใจในชุมชนคนมอญหมู่บ้านวังกะ เนื้อหาสาระทางดนตรีมอญที่ผู้เขียนได้มาจากการลงพื้นที่ภาคสนาม กลับกลายเป็นส่วนประกอบเพียงส่วนหนึ่งของงานวิจัย เพราะส่วนที่มีความสำคัญนั้นคือการได้รู้จักผู้คนชุมชนมอญที่เป็นกัลยาณมิตรที่ดี อีกทั้งได้รับประสบการณ์มากมายที่มีร่วมกับบุคคลและสถานที่แห่งนั้น สิ่งเหล่านี้คือองค์ความรู้และประสบการณ์ที่จะอยู่ติดตัวผู้เขียนไปอีกยาวนาน

บุคคลที่ผู้เขียนได้มีโอกาสสัมภาษณ์อย่างใกล้ชิดมีอยู่หลายบุคคล หนึ่งในจำนวนนั้นคือครูโทโปน วิทยากรของศูนย์วัฒนธรรมมอญ หมู่บ้านวังกะ อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เนื่องจากการที่ได้สัมภาษณ์และรู้จักกับครูโทโปน สามารถเป็นช่องทางให้รู้จักเครือข่ายบุคคลและสถานที่อื่น ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่องานวิจัยของผู้เขียนเพิ่มขึ้นอีกมากมาย

คำสำคัญ: ภาคสนาม ครูโทโปน ดนตรีมอญ

¹ อาจารย์สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

อีเมล ratchanon.y@rbru.ac.th

Lecturer at Department of music, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University. Email: ratchanon.y@rbru.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

อีเมล warin.s@rbru.ac.th

Assistant Professor, Department of music, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University. Email: warin.s@rbru.ac.th

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สาขาวิชาดนตรี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

อีเมล nawarat.n@rbru.ac.th

Assistant Professor, Department of music, Faculty of Humanities and Social Sciences, Rambhai Barni Rajabhat University. Email: nawarat.n@rbru.ac.th

Abstract

Wangka village, Sangkhlaburi District, Kanchanaburi is the village with strong musical culture. It can be seen from the villagers' high participation and interest in their Mon musical art as well as preservation of the ancient tradition practiced from their ancestors' time. Another noticeable thing about Mon in Wangka village is the belief in Buddhist. Everybody strictly obeys the Five Precepts, no alcohol and tobacco selling found in the community of Wangka village and the promote of morning monk offer activity are the selling point of Wangka village attracting tourists. These things reflect the belief in Buddhist of Wangka villagers and this might be the reason the author is impressed in Mon community of Wangka village. The details of Mon music obtained from field work became the component of the research as the important part was to get to know the villagers who were friendly and to gain experiences by participating with people and the place. These were the components of knowledge and experience that will be with the author for a long time.

There were many people the author had a chance to closely interview and one of them was Topone teacher, the lecturer of Mon Culture Center at Wangka Village, Sangkhlaburi District, Kanchanaburi as the interview with Topone teacher was the channel to get to know the network of people and places beneficial for the research development.

Keywords: Field work, Topone teacher, Mon music

บทนำ

ย้อนไปเมื่อ 30-40 ปีก่อน งานภาคสนามในทางมานุษยวิทยา อาจหมายถึง การลงสนามศึกษา กลุ่มคนในพื้นที่ห่างไกล พื้นที่ศึกษามีขอบเขตทางกายภาพชัดเจน มีชุมชน มีผู้คนรวมกลุ่มทางสังคม มีความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมร่วมกัน เป็นการศึกษาที่มีหน่วยการวิเคราะห์ที่ชัดเจน (unit of analysis) งานภาคสนามในลักษณะนี้จึงเป็นการทำงานที่นักมานุษยวิทยา “ฝังตัว” เพื่อสังเกต สันทนา เรียนรู้ผู้คน ความคิดและปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรมในสนาม และเรียบเรียงเป็นบันทึกภาคสนาม เพื่อเปิดเผยประสบการณ์การทำความเข้าใจผู้คนในสนาม แม้การทำงานภาคสนามในลักษณะนี้จะมีอุปการที่เสมือนเป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ของชุมชน แต่ในอีกทางหนึ่ง กระบวนการทำงานภาคสนามในลักษณะนี้ก็ถูกตั้งคำถามถึงการสร้างภาพตัวแทนสังคมวัฒนธรรมในสนามที่ผ่านมุมมองของนักมานุษยวิทยา ทั้งคำถามที่มีต่อกระบวนการลงภาคสนาม ตลอดจนนิยามความหมาย “สนาม” ที่ปัจจุบันสนามเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ซับซ้อนกว่าเดิมมาก และไม่จำเพาะขอบเขตกายภาพชัดเจนดังแต่ก่อน แต่ยังหมายถึงสนามในโลกโซเชียลออนไลน์ วงการบันเทิง วงการความงาม เครือข่ายต่าง ๆ (รุ่งตะวัน อ่วมอินทร์, 2557)

ความหมายของมานุษยดุริยางควิทยา (Ethnomusicology) ในหนังสือหลักมานุษยดุริยางค-วิทยา กล่าวว่ มานุษยดุริยางควิทยาเป็นการศึกษาดนตรีที่กำลังดำเนินไปในปัจจุบัน มีอยู่ในปัจจุบัน โดยศึกษาทั้งตัวดนตรีเอง แนวคิดในการสร้างดนตรี การใช้ดนตรีเพื่อการดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลง ของดนตรีในสังคมต่าง ๆ ซึ่งเป็นการศึกษาดนตรีในทุกแง่มุม การศึกษาทางด้านมานุษยดุริยางควิทยา จะมุ่งเน้นการศึกษาในสนาม (Field work) เป็นสำคัญ เนื่องจากดนตรีที่ศึกษานั้นจะมีการเปลี่ยนแปลง อยู่ตลอดเวลา (ปัญญา รุ่งเรือง, 2546)

การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ส่วนใหญ่จะได้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลและข้อมูลอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งนี้การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนามแต่ละครั้งยังทำให้พบข้อมูลที่อาจไม่ใช่สาระสำคัญของ งานวิจัย แต่ก็สามารถนำข้อมูลเหล่านั้นไปใช้เพื่อสนับสนุนงานวิจัยที่ผู้วิจัยเขียนได้เช่นกัน นอกจากนี้ การจดบันทึกข้อมูลที่เป็นเนื้อหาสาระสำคัญของงานวิจัยแล้ว การจดบันทึกเหตุการณ์ระหว่างลงพื้นที่ เก็บข้อมูลภาคสนาม ในลักษณะเหมือนการจดบันทึกเหตุการณ์ประจำวัน (Daily) สามารถนำเหตุการณ์ ต่าง ๆ ที่จดบันทึกมาใช้เพื่อสนับสนุนเนื้อหาสาระสำคัญของงานวิจัยนั้นได้ ถึงแม้การจดบันทึกเหตุการณ์ ประจำวันระหว่างลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม จะไม่สามารถนำมาใช้ในงานวิจัยได้ทั้งหมด แต่บันทึก เหล่านี้จะเป็นร่องรอยสำคัญในการหาข้อมูลอื่น ๆ ต่อไป

การมีนิสัยช่างสังเกตถือเป็นจุดแข็งในการเขียนงานวิจัย เพราะการสังเกตจะทำให้ได้ข้อมูล ต่าง ๆ เพิ่มเติมให้งานวิจัย ดังนั้นผู้เขียนจึงมีแนวคิดในการจดบันทึกเหตุการณ์ระหว่างลงพื้นที่ เก็บข้อมูลภาคสนามควบคู่ไปกับการบันทึกข้อมูลที่ป็นเนื้อหาสาระสำคัญ สิ่งที่ได้จากการปฏิบัติ ตามแนวคิดดังกล่าวนี้ คือ การได้ข้อมูลที่เป็นรายละเอียดปลีกย่อยที่นำมาใช้สนับสนุนงานวิจัยได้ และ เป็นการทบทวนความทรงจำเมื่อต้องการใช้ข้อมูลในภายหลัง การบันทึกเหตุการณ์ประจำวันระหว่าง การลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ไม่ได้มีวิธีบันทึกที่ตายตัว ยกตัวอย่าง ผู้เขียนนิยมบันทึกโดยวิธีการจด ลงสมุดบันทึกและการบันทึกโดยการถ่ายวิดีโอ แต่ผู้เขียนได้พบปัญหาในการปฏิบัติตามแนวคิดนี้ เช่นเดียวกัน คือ ต้องเตรียมอุปกรณ์ในการบันทึกเพิ่มขึ้น เช่น หน่วยความจำที่มีความจุเพียงพอสำหรับ เก็บไฟล์ข้อมูลวิดีโอ เป็นต้น ทั้งนี้ผู้เขียนได้พยายามทดลองใช้วิธีอื่น ๆ สำหรับการบันทึกเหตุการณ์ ประจำวันระหว่างลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม ซึ่งได้พบว่าวิธีบันทึกเสียงเป็นวิธีที่สะดวกกว่าวิธีที่ อธิบายข้างต้นและใช้พื้นที่ความจุในหน่วยความจำไม่มากจนเกินไป

เดือนมิถุนายน ปี พ.ศ. 2558 ผู้เขียนเริ่มต้นลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลงานวิจัยปริญญา มหาบัณฑิต เรื่อง การศึกษาเครื่องดนตรี กรณีศึกษา “กะกุ่มหะเป็นหะหนก” ของศูนย์วัฒนธรรมมอญ หมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี ก่อนหน้าผู้เขียนเดินทางมาที่หมู่บ้าน วังกะ อำเภอสังขละบุรี ช่วงต้นปี พ.ศ. 2556 ซึ่งเวลานั้นเดินทางมาพร้อมกับคณะนิสิตระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร นำโดย รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา อินทรสุวานนท์ ถือเป็นครั้งแรกที่ผู้เขียนได้เดินทางมาที่อำเภอสังขละบุรี และเข้าชมการสาธิตการบรรเลงดนตรีชาติพันธุ์ มอญที่ศูนย์วัฒนธรรมมอญของอำเภอสังขละบุรี ครั้งนั้นเครื่องดนตรีประเภทกลองของชาติพันธุ์มอญ เป็นเครื่องดนตรีที่ผู้เขียนให้ความสนใจเป็นพิเศษ จึงเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาเรื่องกลองของชาติพันธุ์ มอญ

ผู้เขียนได้ดำเนินการหาช่องทางการติดต่อเพื่อสัมภาษณ์นักดนตรีศูนย์วัฒนธรรมมอญ และถือ เป็นความโชคดีที่มีรุ่นพี่ท่านหนึ่ง ซึ่งรับราชการครูประจำอยู่ที่โรงเรียนวัดวังเวภาราม ของหมู่บ้านวังกะ

ชื่อ อาจารย์ณฤตล เผือกอำไพ ท่านประจำอยู่ที่โรงเรียนแห่งนี้มานานพอที่จะรู้จักนักดนตรีและสามารถติดต่อดนตรีในศูนย์วัฒนธรรมมอญเพื่อสัมภาษณ์ได้ เวลานั้นผู้เขียนจึงมองเห็นถึงความเป็นไปได้ในการทำงานวิจัยนี้

นักดนตรีที่ศูนย์วัฒนธรรมมอญหมู่บ้านวังกะ

เมื่อ อาจารย์ณฤตล เผือกอำไพ ได้แจ้งข่าวให้ทราบว่ามีครูดนตรีมอญท่านหนึ่งเดินทางมาจากเมืองมะละแหม่ง ประเทศพม่า เพื่อมาสอนดนตรีมอญให้คนมอญที่ศูนย์วัฒนธรรมมอญ หมู่บ้านวังกะ ผู้เขียนจึงวางแผนเดินทางเพื่อไปสัมภาษณ์ครูท่านนี้

เมื่อเดินทางมาถึงศูนย์วัฒนธรรมมอญ หมู่บ้านวังกะ ผู้เขียนได้พบกับผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมมอญ ชื่อ นายกะเซาเขามวน หรือนายมนชัย อุดมขจรกิติ ซึ่งได้ช่วยเป็นธุระนัดหมายให้สัมภาษณ์ครูสอนดนตรีมอญให้อย่างเต็มที่ ทำให้ผู้เขียนได้พบครูโทโปน ครูสอนดนตรีมอญที่มาจากเมืองมะละแหม่งเป็นครั้งแรก ครูโทโปนแสดงออกถึงความดีใจที่มีผู้สนใจเรื่องดนตรีมอญ ทำให้ผู้เขียนเริ่มคลายความกังวลใจลงไปบ้าง อย่างไรก็ตามก็ยังคงมีความกังวลใจที่เกิดจากการสื่อสารกับครูโทโปน เนื่องจากท่านใช้ภาษามอญในการสื่อสาร และไม่สามารถสื่อสารด้วยภาษาไทยได้ โชคดีที่นายกะเซาเขามวน ผู้อำนวยการศูนย์วัฒนธรรมมอญ สามารถสื่อสารทั้งภาษาไทยและภาษามอญ จึงอาสาทำหน้าที่เป็นล่ามแปลภาษามอญเป็นภาษาไทยให้กับผู้เขียน

การสัมภาษณ์ครั้งนั้น ผู้เขียนเริ่มจากการพูดคุยสร้างความคุ้นเคยกับครูโทโปนและนายกะเซาเขามวน เพราะผู้เขียนเชื่อว่าวิธีการสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูลก่อนจะทำให้ผู้เขียนได้ข้อมูลและเนื้อหาสาระที่ได้จากความจริงใจจากผู้ให้ข้อมูล โดยผู้เขียนได้ข้อมูลในครั้งนั้นมาอย่างมากมายและตรงตามจุดประสงค์ที่ต้องการ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนยังคงตามครูโทโปน ในงานแสดงดนตรีต่าง ๆ ด้วย จึงทำให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติมอีกมากมาย เนื่องจากครูโทโปนมีความคุ้นเคยกับผู้เขียนแล้วจากการที่ได้ทำการติดต่อครูโทโปนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเนื้อหาสาระที่ได้จากการสัมภาษณ์ครูโทโปน มีอยู่หลายประเด็น เช่น ประเด็นประวัติโดยทั่วไปของครูโทโปน ครูเกิดวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ. 2491 บิดาชื่อ นายชมองยี มารดาชื่อ มิเจยเตย เริ่มเรียนดนตรีอายุ 16 ปี ตอนเข้ามหาวิทยาลัยครั้งแรก โดยเริ่มเรียนเครื่องดนตรีชื่อปัดดาล่าเป็นเครื่องแรก บิดาของครูเป็นประธานกลุ่มวัฒนธรรมมอญ ที่เมืองมะละแหม่ง ตอนเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายครูก็บวชบวชย้ายไปอยู่ที่เมืองย่างกุ้ง และครูได้ศึกษาเกี่ยวกับศิลปศาสตร์ที่มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ได้เรียนรู้ทั้งเพลงมอญและเพลงพม่า โดยในสมัยนั้นเป็นเพียงแค่มุขม ยังไม่จัดเป็นคณะวิชาเหมือนปัจจุบัน นอกจากนั้นบิดาของครูโทโปนยังได้ถ่ายทอดความรู้เรื่องการบรรเลงดนตรีมอญและการขับร้องพ็อนรามมอญให้แก่ครูโทโปนทั้งหมด หลังจากสำเร็จการศึกษาครูโทโปนรับราชการเกี่ยวกับสหกรณ์อยู่ระยะหนึ่ง และลาออกมาทำงานด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างเต็มตัว และปัจจุบันครูโทโปนเป็นครูสอนดนตรีมอญอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมมอญ ณ เมืองมะละแหม่ง

ครูโทโปนเดินทางมาที่ศูนย์วัฒนธรรมมอญ ของหมู่บ้านวังกะ เมื่อมีการเปิดอบรมเรื่องดนตรีมอญแก่คนมอญที่สังขละบุรี ครูโทโปนมีลูกศิษย์ที่หมู่บ้านวังกะท่านหนึ่ง ชื่อ นายตะละลาเวง ซึ่งเป็นนักดนตรีของศูนย์วัฒนธรรมมอญหมู่บ้านวังกะ และเป็นอีกท่านหนึ่งที่เป็นล่ามช่วยแปลภาษามอญเป็นภาษาไทยให้แก่ผู้เขียน ตลอดจนสาธิตการตีกลองมอญให้ชม ทำให้การเก็บภาคสนามข้อมูลงานวิจัยของผู้เขียนเป็นไปแบบไม่ยากเย็นนัก

ภาพที่ 1 ครูโทโปน
ที่มา: สุชิน ยี่มระยับ

ภาพที่ 2 นายกะเซาะมวน
ที่มา: สุชิน ยี่มระยับ

ภาพที่ 3 นายตะละลาเวง
ที่มา: สุชิน ยี่มระยับ

ภาพที่ 4 บรรยากาศการสัมภาษณ์ครูโทโปน
โดยมีนายกะเซาะมวนและนายตะละลาเวงเป็นล่าม
ที่มา: สุชิน ยี่มระยับ

นายตะละลาเวง เป็นนักดนตรีที่เล่นกลองมอญหรือภาษามอญเรียกว่ากะกุ่มพะเป็นพะหนก แต่มีอาชีพจริง ๆ คือ คนออกแบบหน้าหนังสือพิมพ์มอญ ของศูนย์วัฒนธรรมมอญหมู่บ้านวังกะ นายตะละลาเวงมีความสามารถในการตีกลองมอญที่ดีมากคนหนึ่ง จึงสามารถให้ข้อมูลเพิ่มเติม นอกเหนือข้อมูลที่ได้รับจากครูโทโปน บุคคลทั้งสามท่านช่วยให้การสัมภาษณ์ครั้งนี้ของผู้เขียนสำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดี

ห้องซ้อมดนตรี

หลังจากการสัมภาษณ์เสร็จสิ้น ครูโทโปนได้นำผู้เขียนลงไปดูห้องซ้อมดนตรีเพื่อจะได้สัมผัสกับเครื่องดนตรีมอญจำนวนมากหลายอย่าง ทั้งตีต สี ตี เป่า ซึ่งในห้องซ้อมดนตรีขณะนั้น มีนางรำผู้หญิงมากกว่า 10 คน กำลังฝึกซ้อมรำอยู่ และมีเด็กชายและเด็กหญิงกำลังซ้อมเล่นดนตรีมอญ โดยมีครูชายหนุ่มท่านหนึ่งกำลังเคาะจังหวะให้ ครูโทโปนได้พาชมเครื่องดนตรีทั้งหมดและสาธิตการตั้งเสียงกลองพร้อมการอธิบาย ครูโทโปนให้ข้อมูลเพิ่มเติมจากการสัมภาษณ์จนผู้เขียนเริ่มจดบันทึกไม่ทัน ต้องใช้กล้องวิดีโอมาช่วยบันทึกข้อมูล และเมื่อได้ข้อมูลพอสมควรแล้วครูโทโปนจึงนัดหมายว่า จะสอนการตีหะกุ่มหะเป็นหะหนกให้ในวันพรุ่งนี้ และให้ผู้เขียนมาเริ่มเรียนตั้งแต่เช้า

ภาพที่ 5 ห้องซ้อมดนตรีศูนย์วัฒนธรรมมอญ หมู่บ้านวังกะ
ที่มา: รัชชานนท์ ยี่มระยับ

สัมผัสเครื่องดนตรี

เวลาเช้าของวันที่ครูโทโปนนัดหมายเพื่อสอนการตีหะกุ่มหะเป็นหะหนกให้ฉัน ผู้เขียนเดินทางมาถึงก่อนเวลานัดเพราะความตื่นเต้น และพบว่าครูโทโปนได้เตรียมเครื่องดนตรีไว้ให้เรียบร้อยแล้ว ครูโทโปนเริ่มสอนจากขั้นพื้นฐาน คือ การตีประกอบทำรำมอญพื้นฐาน 20 ท่า ภาษามอญเรียกว่า “โรสะจาด” เป็นจังหวะสั้น ๆ 20 แบบ โดยครูโทโปนได้ตีให้ดูเป็นตัวอย่าง จากนั้นให้ผู้เขียนตีตาม โดยมีนายตะละลาเวงเป็นล่ามแปลภาษา พร้อมกับบันทึกโน้ตเป็นภาษามอญลงในคอมพิวเตอร์โน้ตบุ๊กให้ เมื่อผู้เขียนเริ่มจำได้ทั้งหมด 10 แบบ ครูโทโปนก็ให้ผู้เขียนฝึกตีติดต่อกันตั้งแต่แบบที่ 1 ถึงแบบที่ 10

การฝึกหัดตีหะกุ่มหะเป็นหะหนกช่วงแรกมีติดขัดบ้าง แต่เมื่อเริ่มจำได้ก็สามารถตีได้คล่องขึ้น เป็นที่น่าสังเกตว่าหากเป็นผู้ที่ไม่มีพื้นฐานการตีกลองแขก ตะโพน หรือเครื่องหนังของดนตรีไทยมาก่อน ก็อาจไม่สามารถตีให้เกิดเสียงที่ถูกต้องได้ทันที แต่ถ้ามีพื้นฐานอยู่แล้ว อาจจะใช้เวลาไม่นาน ก็สามารถตีได้อย่างถูกต้อง เมื่อผู้เขียนฝึกตีจนเริ่มตีได้คล่องตัวแล้ว ครูโทโปนจึงสอนตีเครื่องประกอบจังหวะของมอญ มีชื่อว่า “หะตีหะคะ” ซึ่งมีลักษณะจังหวะเหมือนจังหวะของฉิ่ง คือตีจังหวะยกและจังหวะตกในเสียงที่ต่างต่างกัน ครูโทโปนสอนจนถึงเวลาอาหารกลางวันและหยุดพักทานอาหาร จึงกลับมาเรียนอีกครั้งในช่วงบ่ายจนครบ 20 แบบ นอกจากนั้นครูโทโปนยังได้สอนจังหวะเพิ่มเติมอีกมากมาย ผู้เขียน

ใช้กล้องวีดีโอบันทึกการเรียนการสอนไว้ทั้งหมด เพราะไม่แน่ใจว่าจะสามารถจดจำจังหวะที่เรียนในวันนั้นได้มากนักน้อยเพียงใด การบันทึกวีดีโอจะทำให้สามารถกลับไปทบทวนซ้ำได้ง่ายขึ้น เวลาผ่านไปจนถึงช่วงเย็น ผู้เขียนฝึกตีไม่ได้หยุด จึงทำให้มือของผู้เขียนแดง ครูโทโปนได้เห็นจึงหัวเราะด้วยความเอ็นดู ครูบอกว่านักดนตรีมอญต้องฝึกแบบนี้เช่นกัน

หะกุ่มหะเป็นหะหนก

ครูโทโปน ให้ข้อมูลเกี่ยวกับกลองมอญไว้ว่า หะกุ่มหะเป็นหะหนก แปลเป็นภาษาไทยว่า “กลองชุด” รูปร่างของหะกุ่มหะเป็นหะหนกนั้นทำมาจากไม้ประดู่ เนื่องจากเป็นไม้ที่มีความแข็งแรงและมีความยืดหยุ่น ทำให้เสียงของหะกุ่มหะเป็นหะหนกมีความไพเราะกังวาน ส่วนหนึ่งที่ใช้ซึ่งหน้าหะกุ่มหะเป็นหะหนกเลือกใช้หนังวัวตัวเมียมาทำ เพราะหนังวัวตัวเมียมีความนิ่มกว่าหนังวัวตัวผู้ จะทำให้เสียงมีความไพเราะกว่า และเลือกหนังส่วนท้องมาใช้ เพราะหนังส่วนท้องมีความบางกำลังดี เหมาะกับการมาซึ่งหน้าหะกุ่มหะเป็นหะหนก ทำให้ได้ทั้งความแข็งแรง ไม่มีการฉีกขาด และได้ความไพเราะอีกด้วย ส่วนหนังที่ตัดมาเป็นเส้นเพื่อใช้ในการดึงหนังหน้าหะกุ่มหะเป็นหะหนกให้ตึงนั้น จะเลือกใช้หนังวัวตัวผู้ เพราะมีความหนาและความแข็งแรงมาก

ภาพที่ 6 หะกุ่มหะเป็นหะหนก

ที่มา: รัชชานนท์ ยัมระยับ

หะกุ่มหะเป็นหะหนก จะวางอยู่ด้านขวามือของวงดนตรีมอญในมุมมองของผู้ชม ผู้นั่งบรรเลงหะเป็นหะหนกจะต้องนั่งหันหน้าให้ปุ่นปอนและให้หะเป็นหะหนกอยู่ทางด้านซ้ายของผู้บรรเลง (รัชชานนท์ ยัมระยับ, 2560)

1. หะเป็นหะหนก

หะเป็นหะหนก เป็นกลองที่มีขนาดใหญ่มีสองหน้า หน้าเล็กจะอยู่ทางขวาของผู้บรรเลงและหน้าใหญ่จะอยู่ทางซ้ายของผู้บรรเลง หะเป็นหะหนก จะต้องวางอยู่บนขาตั้งเพื่อความสะดวกในการบรรเลง หะเป็นหะหนกจะใช้ในงานต่าง ๆ มากมาย เช่น การใช้พิธีกรรมไหว้บรรพบุรุษ การใช้ประกอบการแข่งมวย การใช้ประกอบรำที่ทำซึงซัง แต่จะไม่ใช้ประกอบรำที่มีท่าอ่อนช้อย เพราะเป็นกลองที่มีเสียงดังมากจึงไม่เหมาะกับการรำอ่อนช้อย

ภาพที่ 7 หะเป็นหะหนก
ที่มา: รัชชานนท์ ยิ้มระยัับ

2. ปูนเซป

ปูนเซป เป็นกลองที่มีลักษณะเหมือนหะเป็นหะหนกแต่มีขนาดเล็กกว่า มีสองหน้าเหมือนหะเป็นหะหนก หน้าใหญ่จะอยู่ทางขวาของผู้บรรเลงส่วนหน้าเล็กจะอยู่ทางซ้ายของผู้บรรเลง จะต้องวางอยู่บนขาตั้งเพื่อความสะดวกในบรรเลง ขาวมอญประดิษฐ์ปูนเซปขึ้น เพราะได้ต้นแบบมาจากตะโพนของสยาม แต่วิธีการตีและเสียงแตกต่างจากตะโพนสยาม ปูนเซป จะใช้บรรเลงประกอบรำที่มีท่าที่อ่อนช้อย จะไม่ใช้ประกอบพิธีที่ใช้เสียงดัง เช่น พิธีไหว้บรรพบุรุษ เพราะปูนเซปมีเสียงที่นุ่มนวล จึงไม่เหมาะกับงานเหล่านี้ (รัชชานนท์ ยิ้มระยัับ, 2560)

ภาพที่ 8 ปูนเซป
ที่มา : รัชชานนท์ ยิ้มระยัับ

3. ปูนอน

ปูนอน เป็นกลองที่มีขนาดเล็กวางเรียงกันตามขนาดมีทั้งหมด 4 ลูก ลูกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดจะอยู่ทางซ้ายของผู้บรรเลงและลูกที่มีขนาดเล็กกว่าจะวางเรียงมาทางขวาของผู้บรรเลงตามลำดับ มีด้วยกันทั้งหมดสองหน้า หน้าใหญ่จะวางอยู่ด้านบน ส่วนหน้าเล็กไม่ได้ใช้ในการบรรเลงจะวางด้านล่างหันหน้าวางลงกับพื้น กลองแต่ละลูกสามารถตีผสมเสียงกันได้หลายแบบและสามารถตีผสมเสียงกับหะเป็นหะหนกหรือปูนเซปได้ ปูนอนสามารถใช้บรรเลงได้ทุก ๆ พิธี เช่น รำหงส์ รำพิธีไหว้บรรพบุรุษ มวย ฯลฯ แต่ถ้านำมาบรรเลงประกอบการชกมวยจะใช้แค่สองลูกไว้ตีกับหะเป็นหะหนกคือลูกใหญ่สุดและลูกใหญ่รองลงมา การบรรเลงปูนอนในงานมวายนั้นขึ้นอยู่กับว่านักมวยบนเวทีกำลังชกกันหรือดูเชิงกันอยู่ โดยปูนอนใช้ตีตอนที่นักมวยกำลังอยู่ในช่วงดูเชิงกันอยู่ เมื่อเริ่มออกหมัดก็จะตีหะเป็นหะหนก เป็นต้น (รัชชานนท์ ยิ้มระยับ, 2560)

ภาพที่ 9 ปูนอน
ที่มา: รัชชานนท์ ยิ้มระยับ

คนมอญที่หมู่บ้านวังกะ

หลังจากการสัมภาษณ์ครูโทโปนเสร็จสิ้น ผู้เขียนจึงได้ทดลองแทรกตัวเองให้กลมกลืนกับคนในหมู่บ้าน ด้วยวิธีซื้อข้าวสารมอญมานึ่ง เวลาซื้อข้าวสารต้องเลือกให้ดีกว่าเราซื้อข้าวสารมอญหรือข้าวสารกะเหรี่ยง เพราะถ้าไม่เลือกให้ดีจะเป็นที่ตลกขบขันของคนในหมู่บ้านได้

ผู้เขียนตื่นเวลาเช้าเพื่อมาสังเกตวิถีชีวิตคนมอญที่หมู่บ้านวังกะว่าเป็นอย่างไร พบว่าคนในหมู่บ้านนี้ส่วนใหญ่ทำอาชีพค้าขาย เป็นพ่อค้าและแม่ค้า แม้กระทั่งเด็ก ๆ ก็ยังมีเวลาช่วยพ่อแม่ขายดอกไม้ใส่บาตรพระสำหรับนักท่องเที่ยวก่อนไปโรงเรียน เด็กบางคนใส่ชุดมอญยืนที่กลางสะพานไม้เพื่อถ่ายภาพกับนักท่องเที่ยว เมื่อถึงเวลา 8 โมง เด็ก ๆ ก็ไปโรงเรียน นักท่องเที่ยวเริ่มน้อยลงเพราะแดดเริ่มแรงอากาศร้อน

ผู้เขียนมีโอกาสดำเนินสำรวจรอบ ๆ หมู่บ้าน ได้ซื้อสิ่งเก๋ ๆ บ้าน จะทำหน้าที่ต่างบานหนึ่งยื่นออกมานอกตัวบ้าน เมื่อถามชาวบ้านแถว ๆ นั้น ทำให้ได้ทราบข้อมูลว่า คือหิ้งพระคนมอญมีความเชื่อว่าคนสามัญทั่วไปอยู่ร่วมชายคาเดียวกับพระพุทธรูปเจ้านั้นไม่เหมาะสม แต่ต้องมีพระไว้กราบไหว้เพื่อเป็นที่ยึดเหนี่ยวของบ้าน จึงต้องทำหิ้งต่างยื่นออกมาจากตัวบ้านแล้วทำเป็นหิ้งพระคนมอญรักษาศีล 5 น้อยคนที่จะสูบบุหรี่หรือดื่มสุรา แม้กระทั่งนักดนตรี ก่อนการบรรเลงดนตรีในงาน

ต่าง ๆ ต้องมีการไหว้ครูและจะต้องมีเครื่องเซ่นที่นำมาประกอบการไหว้ครูมากมายหลายอย่าง คนมอญจะไม่ใช้เหล้ามาใช้ในพิธีไหว้ครู อีกอย่างหนึ่งที่สังเกตได้ คือ คนมอญมีความรักในวัฒนธรรมของตัวเองอย่างมาก เช่น โรงเรียนวัดวังวิเวการามให้ครูและนักเรียนสวมชุดมอญมาโรงเรียนทุก ๆ วันศุกร์ และเด็กในหมู่บ้านจำนวนมากสามารถรำมอญและเล่นเครื่องดนตรีมอญได้ เมื่อมีงานใหญ่ ๆ ของหมู่บ้านทุก ๆ คนจะร่วมแรงกันช่วยให้งานสำเร็จด้วยดี

หลังจากครั้งที่เดินทางไปสัมภาษณ์ครูโทโปน ผู้เขียนมีโอกาสได้เดินทางไปหมู่บ้านวังกะอีกหลาย ๆ ครั้ง อาจารย์ณฤตล เผือกอำไพ ให้ข้อมูลว่าจะมีงานใหญ่ของหมู่บ้าน คืองานศพพระที่วัดวังวิเวการาม จึงได้มีโอกาสไปสังเกตการณ์ในพิธี ได้ข้อสังเกตคือคนในหมู่บ้านออกมาฝึกซ้อมรำที่สนามกีฬาของหมู่บ้านตอนเวลาหัวค่ำ โดยมีเครื่องดนตรีมอญบรรเลงประกอบการรำ ทุกคนในหมู่บ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่สามารถรำได้ มีการขับร้องเป็นภาษามอญ ซึ่งเป็นการซ้อมรำแย่งศพพระ ชาวบ้านจะสร้างเมรุลอยและเชิญศพพระไว้บนเมรุ ในส่วนของเมรุลอยนั้น สามารถยกให้เคลื่อนที่ตามจังหวะการรำได้ เมรุสร้างด้วยไม้และวาดลายลงสีอย่างวิจิตร คนมอญมีความเชื่อว่างานศพคืองานที่ยินดีกับผู้ตายที่ไม่ต้องพบกับกิเลสใด ๆ แล้ว จึงไม่มีความโศกเศร้าให้เห็น แต่งานแย่งศพจะทำเฉพาะศพคนใหญ่คนโต เช่น พระสงฆ์ จึงไม่มีโอกาสได้จัดขึ้นบ่อย ชาวบ้านจึงร่วมแรงกันทำสุดความสามารถ

เรื่องการรำมอญนั้นเป็นองค์ความรู้สำหรับผู้สนใจศึกษา มีเนื้อหาความรู้ให้ศึกษาอยู่มากมาย ซึ่งผู้เรียนจะต้องเริ่มเรียนจากทำรำมอญแบบเบื้องต้นก่อนเรียนทำอื่น ๆ ทำรำมอญเบื้องต้นมีทั้งหมด 55 ท่า แบ่งเป็น 3 ระดับ ระดับที่ 1 มี 20 ท่า ระดับที่ 2 มี 20 ท่า และระดับที่ 3 มี 15 ท่า ทำรำมอญแบบเบื้องต้น ทุกท่ามีหน้าทับของหะกุ่มหะเป็นหะหนก ตีประกอบการรำด้วย ซึ่งหน้าทับที่ใช้ประกอบทำรำมอญ 55 ท่า ใช้เพียงปูนปอนในการบรรเลงเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ก็ถือเป็นหน้าทับเบื้องต้นสำหรับผู้ฝึกปฏิบัติ (รัชชานนท์ ยัมระยัป, 2560)

หน้าทับของท่าที่ 1

- ปะ - ปะ	- ปี้ย - ปะ	- ปะ - ปี้ย	- ปะ- ปี้ย	- เปยโปง	โตงโตงตุง	-โปงตุงปะ	- เพ็ลียะ - ปี้ย
----	----	--- ตุง	--- ตุง	----	----	--- ตุง	--- ตุง

หน้าทับของท่าที่ 2

- ปะ - ปะ	- ปี้ย - ปะ	- ปะ - ปี้ย	- ปะ- ปี้ย	- เปยโปง	โตงโตงตุง	-โปงตุงปะ	- เพ็ลียะ - ปี้ย
----	--- ปะ	--- ตุง	--- ตุง	----	--- ปะ	--- ตุง	--- ตุง

หน้าทับของท่าที่ 3

- ปะ - ปะ	- ปี้ย - ปะ	- ปะ - ปี้ย	- ปะ- ปี้ย	- เปยโปง	โตงโตงตุง	-โปงตุงปะ	- เพ็ลียะ - ปี้ย
----	- ตุง - ปะ	--- ตุง	--- ตุง	----	- ตุง - ปะ	--- ตุง	--- ตุง

สังเกตการบรรเลงดนตรีมอญของครูโทโปน

ครั้งที่วัดอัมพวัน ตำบลบางขันหมาก จังหวัดลพบุรี จัดงานวันชาติมอญ คนมอญจากทุกที่จะมารวมตัวกันจัดแสดงศิลปวัฒนธรรมมอญ ซึ่งหนึ่งในนั้น มีคณะจากศูนย์วัฒนธรรมมอญของหมู่บ้านวังกะเข้าร่วมแสดงดนตรีด้วย นำโดยครูโทโปน ครั้งนั้นนักดนตรีและนางรำฝีมือดีของศูนย์วัฒนธรรมมอญหมู่บ้านวังกะมากันครบวง ผู้เขียนเดินทางไปสัมภาษณ์ครูโทโปนเพิ่มเติมก่อนเริ่มการแสดง ครูโทโปนพักอยู่ที่ศาลาวัด ซึ่งวัดอัมพวันจัดเป็นที่พักนักดนตรีและนางรำ สัมภาษณ์ได้ไม่นานครูโทโปนก็เตรียมตัวขึ้นเวทีเพื่อแสดง ครูโทโปนเล่นปี่ตวย รูปร่างเหมือนเปิงมาง มี 21 ลูก นายตะละลาเวงเล่นหะกุ่มหะเปินหะหนก วงดนตรีของศูนย์วัฒนธรรมมอญหมู่บ้านวังกะที่นำไปแสดงวันนั้นมีลักษณะเหมือนที่ผู้เขียนเคยเห็นนางชวยววยหรือปี่พาทย์พม่า แม้ว่าวันนั้นอากาศร้อนอบอ้าว แต่ทุกคนก็ทำหน้าที่ได้อย่างดีไม่ขาดตกบกพร่อง ครูโทโปนอนุญาตให้ผู้เขียนขึ้นไปสังเกตการณ์ในวงดนตรีอย่างใกล้ชิด ทำให้ได้เห็นความสามารถในการบรรเลงของทุก ๆ คน เหมาะสมกับที่เป็นนักดนตรีและนางรำฝีมือดีของศูนย์วัฒนธรรมมอญหมู่บ้านวังกะ รายการแสดงมีการบรรเลงสลับกับวงดนตรีมอญจากที่อื่น ๆ มากมายหลายวง

ข้อสังเกตคือ คนมอญจากหมู่บ้านวังกะมีความแตกต่างจากคนมอญจากที่อื่น ๆ คือมีลักษณะความเป็นคนพม่า แต่คนมอญจากที่อื่นดูเหมือนคนไทย อาจเป็นเพราะสถานที่ของศูนย์วัฒนธรรมมอญหมู่บ้านวังกะ อยู่ใกล้กับพม่า จึงอาจมีการรับวัฒนธรรมพม่าเข้ามาผสมผสานด้วย อีกทั้งครูโทโปนก็อาศัยอยู่ที่ประเทศพม่า จึงมีความเป็นพม่าเข้ามาผสมผสาน แต่อย่างไรก็ตามก็ต้องศึกษาค้นคว้ากับต่อไปว่า แท้จริงแล้วมอญเหมือนพม่า หรือพม่าเหมือนมอญ

สรุป

งานวิจัยนี้ของผู้เขียนเสร็จสิ้นไปแล้ว แต่ข้อมูลที่เป็นเนื้อหาสาระและความทรงจำยังคงอยู่ติดตัวผู้เขียนไปอีกยาวนาน สิ่งที่สำคัญที่สุดในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม คือ นักวิจัยควรจะต้องลงพื้นที่เก็บข้อมูลแบบไปตัวเปล่า หมายความว่า ผู้วิจัยควรเก็บความรู้ของผู้วิจัยที่มีอยู่เดิมไว้ในใจเสียก่อน ไม่นำมาเป็นสิ่งปิดกั้นข้อมูลใหม่ที่ได้จากการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อเปิดใจรับข้อมูลใหม่และเป็นกลางต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ผู้เขียนได้รับประสบการณ์และกัลยาณมิตรที่ดีจากการทำงานวิจัยเล่มนี้ นับว่าเป็นบรรทัดฐานที่ดีในการทำงานวิจัยต่อไปของผู้เขียน และเป็นการสร้างทัศนคติที่ดีต่อการทำงานวิจัยในเชิงวัฒนธรรมดนตรี ที่ต้องอาศัยความเชื่อมโยงกับบุคคลและสถานที่ ท้ายที่สุดแล้วจะเกิดเป็นงานวิจัยที่สร้างประโยชน์ให้ผู้ที่สนใจและสร้างความประทับใจให้กับผู้เขียน อีกทั้งเป็นแรงบันดาลใจในการเขียนทำงานวิจัยต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ปัญญา รุ่งเรือง. (2546). *พื้นฐานดนตรีชาติพันธุ์วิทยา* (เอกสารประกอบการเรียน). ม.ป.ท.
 รัชชานนท์ ยิ้มระยับ. (2560). *การศึกษาเครื่องดนตรีมอญ กรณีศึกษา หะกุ่ม หะเปิน หะหนกของศูนย์วัฒนธรรมมอญ หมู่บ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี* (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

รุ่งตะวัน อ่วมอินทร์. (2557). งานภาคสนาม : ความรู้ ความลับ ความทรงจำ. *จดหมายข่าวศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).